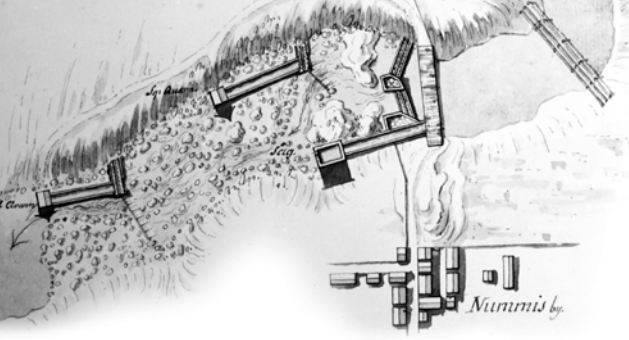

Kulturlämningar i KUSTSKOGENA

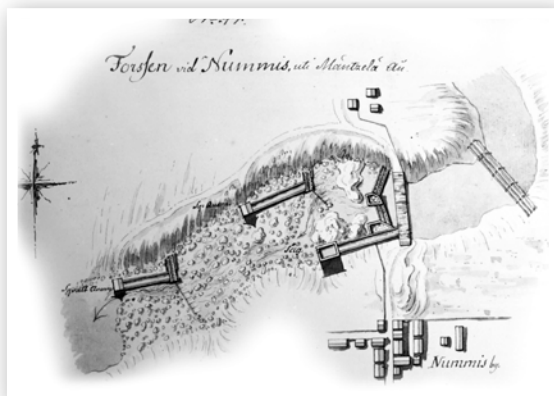
Kulturlämningar i kustskogarna

I den här broschyren hittar du information om kustskogarnas kulturlämningar och tips för hur skogsägare kan notera och bevara dem inom ramarna för ett normalt skogsbruk. Arbetet med skogarnas kulturlämningar är frivilligt och ska utgå ifrån skogsägarens egna önskemål, behov och målsättningar.

Det nationella skogsprogrammet till år 2015 förutsätter att kulturen som förknippas med våra skogar ska respekteras, bevaras och utvecklas. Statsrådet har i sitt landsbygdspolitiska program, som godkändes i februari 2007, förutsatt att arbetet med att kartlägga kulturlämningsobjekten i våra privata skogar inleds. Målet med den här broschyren är att stödja de här strävandena.

Innehåll

Kulturlämningar i kustskogarna	2
Identifiera kulturlämningar i skogsmark	4
Dokumentera kulturen i din skog	6
Vård av kulturlämningar	7
Kulturlämningar som en del av skogbruket	8
Exponera och exploatera skogarnas kulturlämningar	10
De vanligaste kulturlämningarna i skogsmark	12
Kontaktuppgifter	14
Kulturlämningarna en del av framtidens skogsbruk	15

Forsen vid Nummis
enligt karta från år 1782.

Varför ska vi notera skogarnas kulturlämningar?

Kunskapen om den egna skogen innebär att man har tillgång till information av många slag. Ett led i att öka kännedomen om den egna skogen är att ta reda på och dokumentera dess historia. Det är också viktigt att vi flyttar vidare den kunskap och information om skogens historiska arv som vi själva bär på till kommande generationer.

Z Topelius Boken om vårt land 1876

*"Antingen du brukar jorden eller seglar på havt och tjänar med handsyssla,
eller sköter ett hushåll eller gagnar med kunskaper
eller på vad ärligt sätt som helst förvärvar ditt bröd,
så se till, att du gör det fruktbart, som förr var öde!
Se till, att du lämnar någonting bättre efter dig, än
det du själv tog emot.
När du så gör, arbetar du för ditt land."*

Forsen vid Nummis som den ser ut på 2010-talet.

Identifiera kulturlämningar i skogsmark

I skogen kan du hitta lämningar och tecken på forna tiders verksamhet. Exempel på dessa är tecken på tidigare skogsbruks- och skogsnäringar i form av tegar, tjärdalar, stenbrott, torvtäkter, malmletningsgropar, dammar och kvarnar. Också speciella trädslag som varit moderna under en kort period inom skogsbruket och kulturväxter så som äppelträd, syrener och vinbärsbuskar är en del av skogens kulturhistoria.

En stor del av skogslandskapet har varit bebott av både människor och kreatur. Jordbrukets och torpens lämningar i skogslandskapet utgör en del av skogarnas kulturhistoria. Olika platsnamn och historier förknippade med platserna är också en del av skogskulturen. Till och med en plats där

en speciell händelse utspelats är en del av skogens kulturhistoria.

I kustskogarna är också jaktlämningar vanliga. Till dessa hör varggropar, fångstgropar och platser där människor bedrivit och ännu idag bedriver både jakt och fiske.

Märken av kulturhistorian från forntid till modern tid

I skogarna kan du träffa på många olika märken av en lång kulturhistoria från forntid till modern tid. Fredade är stenålderslämningar, fornlämningar och museala minnesmärken som skyddas med stöd av fornminneslagen. De behandlas inte i den här broschyren.

Kulturobjekten i skogarna är minnen

från verksamhet som skett i skogen under senare tider. Skyddet av dessa objekt kan skogsägaren själv besluta om. Kulturobjekten kan också vara objekt som är värdefulla endast lokalt eller bara för skogens ägare själv.

Med kulturen ändrar landskapet

Största delen av människoaktiviteten fanns i tidernas begynnelse längs vattendragen och

längs de öppna fälten. Skogarna utnyttjades som allmänningar och var främst råvaruförråd och rätt otrygga platser.

Genom torparbosättningen blev skogarna småningom bosatta. Många skogstorp är idag öde, kvar finns bara lämningar. En del har förvandlats till fritidsbostäder eller bofasta små gårdar.

Också i vår skärgård finns lämningar av hemman, en del har förvandlats till fritidsbostäder, andra har blivit bofasta.

Dokumentera kulturen i din skog

Historier som kan förknippas med en plats eller ett objekt i skogen är värda att dokumenteras.

Skriv upp berättelser och information som finns om objekt i din skog och spara den tillsammans med en bild av platsen eller objektet, till exempel i skogsbruksplanen. Så bidrar du till att spara historien för framtiden.

Genom att fotografera kulturobjekten i skogen och teckna ned koordinaterna för platsen är det lättare att lokalisera den vid behov t.ex. vid en avverkning eller i samband med skogens övriga skötsel, om du så önskar.

Du kan använda klassificeringen för kulturobjekt som presenteras i den här broschyren vid beskrivningen av objektet.

Vård av kulturlämningar

Vården av kulturarvsobjekt i skogsmark är frivillig och ska grunda sig på skogsägarens eget intresse och målsättningar. Vården koncentreras till skötseln av objekten och deras omgivning. Om skogsägaren önskar kan hon/han också restaurera konstruktioner och göra reparationsarbeten. När vårdarbetet är utfört kan det ibland bli aktuellt att också uppföra servicestrukturer.

Skötseln av vissa kulturobjekt i skogsmark kan vara arbetskrävande, medan andra objekt inte kräver några ingrepp alls. Utnytt-

ja förutom maskinkraft också traditionella arbetssätt och -metoder i arbetet.

Skötselarbetet kräver alltid långsiktighet i både planering och förverkligande. Det lönar sig att fortlöpande sköta ett objekt som man börjat arbeta med. Åtgärderna som oftast är småskaliga, kan grunda sig på en skötselplan som vid behov kan ändras efterhand som arbetet framskrider. I planen beskrivs arbeten som utförs årligen och mera långsiktiga målsättningar och planer. Skötseln av ett kulturobjekt inleds alltid med insamling av information om objektet.

Kulturlämningar som en del av skogbruket

I Finland utnyttjas privatskogarna kommersiellt främst i form av virkesproduktion. Verksamheten grundar sig på förnyelsearbeten, gallringar och slutavverkning. I södra Finland ger skogsegendomen i form av virkesproduktion en årlig avkastning på 3-5 procent. På senare tid har också naturens mångfald, landskaps-, kultur- och rekreationsvärden blivit en del av skogsägarnas målsättningar. Skogsägaren kan själv eller tillsammans med andra företagare utveckla också den här delen av skogens avkastningsmöjligheter.

Vid planeringen av åtgärder på ett område med fornlämningar ska skogsägaren alltid ta kontakt med Museiverket. Vid avverkningar på platser med andra kulturobjekt kan skogsägaren däremot själv ta besluten.

Skogsvårdande avverkningar

Vid skogsvårdande avverkningar utgår målsättningarna från skogsägarens ekonomiska mål. Vid planering och förverkligande av gallringar och slutavverkningar beaktas bevarandet av forn- och kulturlämningar. Körstråken planeras så att man inte kör på de synliga konstruktionerna av fornlämningar. Också kulturlämningarna kan med hjälp av små val och utan stora kostnader bevaras.

Landskapsavverkningar

Målet för en landskapsavverkning är en blandskog i vilken tall och lövträd gynnas och fina friska ädla lövträd och enar bevaras.

På synliga konstruktioner av kulturobjekten samt i närheten av konstruktionerna tas träd och buskar bort, eftersom rötterna skadar konstruktionerna.

Använd rätt metoder

Vid avverkningen kan skogsägaren välja att sträva efter ett parkliknande slutresultat i beståndet eller förverkliga alldeles normala skogsvårdsåtgärder. Planeringen beaktar också helheten då objektet är en del av en ett kulturlandskap eller en vårdbiotop.

Oberoende av vilken typ av avverkning som görs rekommenderar vi att avverkningen görs på bärande mark, så att markytan och kulturobjektets konstruktioner inte skadas.

Om du vill bevara ett kulturobjekt fälls träden som avlägsnas från objektets konstruktioner genom riktad fällning. Stammarna vinschas bort eller dras igenom processorn i riktning bort från objektet.

Närtransporterna sköts med skogsmaskiner av lämplig storlek, vid en landskapsavverkning kan du till och med använda häst. Virket körs ut längs väl utmärkta körstråk. Undvik också vid närtransporten att köra över konstruktionerna.

Inget virke lagras på objekten eller i deras omedelbara närhet. Grenar och toppar samlas och bränns utanför området, flisas i terrängen eller forslas bort för energianvändning.

Exponera och exploatera skogarnas kulturlämningar

I dag är skogen också ett attraktivt mål som strövmråde, för rekreation och turism. Sevärdheter i skogen, kultur- och naturstigar, evenemang som värnar om traditioner, marknader och arbetsuppvisningar är verksamhet som alla stöder t.ex. turismnäringen.

Skogens kulturlämningar kan omvandlas till sevärdheter om skogsägaren så önskar. Utöver skötseln av vegetationen kring kulturlämningar kan områdets skötsel bestå av att planera, bygga och upprätthålla olika konstruktioner. Skogsägaren väljer själv vilken aktivitet som ska pågå vid ett kulturobjekt. Målsättningen kan vara att bevara objektet för kommande generationer eller att utnyttja objektet för turism t.ex. i samarbete med hembygdsföreningen.

Vissa objekt behöver utrustning

För användningen av området kring kulturobjektet kan skogsägaren behöva staket, portar, avfallshantering el. dyl. Behovet av konstruktioner varierar utgående från skogsägarens önskemål, kulturobjektet och med hänsyn till säkerheten. Vissa objekt behöver ingen utrustning alls medan andra objekt kan kräva mera omfattande konstruktioner för att bevaras. Det kan också bli aktuellt att planera och uppföra skyltar och märka ut stigar. Dessa planerar skogsägaren själv eller i samarbete med experter. Konstruktionerna anpassas till terrängen utan att landskaps-
helheten bryts och så att de fungerar.

De vanligaste kulturlämningarna i skogsmark

Kulturobjekten i skogsmark kan indelas i 16 klasser. Klasserna följer museiverkets indelning för fornlämningar.

- 1) Boplatser
- 2) Begravningsplatser
- 3) Kyrkliga konstruktioner
- 4) Stenkonstruktioner
- 5) Färdvägar
- 6) Platser med tradition och offerplatser
- 7) Naturformationer
- 8) Fyndplatser
- 9) Jordkonstruktioner
- 10) Grupper av (forn)lämningar
- 11) Militära anläggningar
- 12) Anskaffningsplatser för råvaror
- 13) Konst, minnesmärken
- 14) Händelseplatser
- 15) Industri
- 16) Arbets- och tillverkningsplatser

De vanligaste kulturobjekten som påträffas i skogsmark är:

Boplatser (1): så som torp och gamla husgrunder, övergivna trädgårdar och olika spår av bosättning, gamla arbetsredskap och enskilda kulturväxter i skogen.

Stenkonstruktioner (4): övergivna brunnar, källare, stenmurar och – gärdesgårdar, gränsmärken och stenhögar samt olika stenläggningar.

Färdvägar (5); stigar, förbindelseleder, trappor, spångar, broar, vadställen, rast-

platser och bryggplatser, kummel, kanaler, sjömärken och olika vägskyltar.

Platser med tradition (6); källor, samlingsplatser, lekplatser, minnesplatser, platser för någon historisk händelse, offerlunder och platsnamn.

Händelseplatser (14): mötesplatser, slagfält och platser där någon speciell händelse har inträffat.

Konst och minnesmärken (13): Hällristningar, hällbilder, kompassrosor, vädersträckspilar, totempålar och olika konstobjekt, minnesskogar, arboretum och parker hör också till den här gruppen.

Naturformationer (7): grottor, jättekast och speciella träd.

Jordkonstruktioner (9): gropar, vallar och dälдер.

Arbets- och tillverkningsplatser (16): fiskeplatser, fågeljaktplatser, gästgiverier, badplatser, fångstgropar, varvgropar, hälsokällor, eldstäder, märkta träd, rösen från svedjebruk, tjärdalar, tegar och övergivna åkrar, lador, potatisgropar, stängsel och portar, plantskolor.

Anskaffningsplatser för råvaror (12): sandtag, lertag, gruvor, malmletningsgropar.

Industri (15): slagghögar, varv/båtslipar, flottningsanläggningar, dammar, vattendrivna sågar/kvarnar.

Militära anläggningar (11): löpgravar, korsun, bunkrar, bröstvärn, torn och vallgravar.

(inom parentes nummer enligt Museiverkets klassificering)

Kontaktuppgifter

Skogsägaren kan vända sig till de lokala landskapsmuseerna i frågor som gäller kulturlämningar i den egna skogen. Skogscentralen och de lokala skogsvårdsförningarna betjänar i frågor som gäller skogsbruksåtgärder vid och kring objekten.

Museiverket ska kontaktas om det finns en fornlämning på ett avverkningsområde. Uppgifter om kända fornlämningar finns kommunvis i fornlämningsregistret:

<http://kulttuuriymparisto.nba.fi>.

LANDSKAPSMUSEERNA

www.nba.fi/sv/landskapsmuseer

Borgå museum

Statshusgatan 21, 06100 BORGÅ

tfn (019) 574 7500

Helsingfors stads museum -

Mellersta Nylands landskapsmuseum

Sofiegatan 4, 00170 HELSINGFORS

tfn (09) 3103 6630

K.H.Renlunds museum - Mellersta

Österbottens landskapsmuseum

Långbrogatan 1-3 A, 67100 KARLEBY

tfn (06) 828 9474

Västra Nylands landskapsmuseum

Ormnäsvägen 3, 10600 EKENÄS

tfn (019) 289 2500

Åbo museicentral

Fiskaregatan 4, 20101 ÅBO

tfn (02) 330 000

Österbottens museum

Museigatan 3-4, 65101 VASA

tfn (06) 325 3800

MUSEIVERKET

www.nba.fi

Nervandersgatan 13, 00101 Helsingfors

tfn (09) 40 501

SKOGSCENTRALEN

www.skogscentralen.fi

KUSTENS SKOGSCENTRAL

Sydkusten och Österbotten

tfn 020 772 61 00

TAPIO

www.tapio.fi

Skogsbrukets utvecklingscentral Tapio

Orrspelsgränden 4, 00700 Helsingfors

tfn 020 772 9000

Kulturlämningarna i privatskogarna skyddas endast på skogsägarens eget initiativ. Arbetet med att utveckla metoderna för att kartlägga kulturobjekten i privatskogarna pågår. Kartläggningen kommer också i framtiden att utgå ifrån skogsägarnas eget intresse och initiativ.

I Mäntsälä samlades under åren 2009-2011 in uppgifter om intressanta kulturobjekt i privatskogarna. På ett område som omfattar 30 000 hektar antecknades 200 objekt som hade rapporterats av skogsägarna själva.

Olika projekt med anknytning till skogarnas kulturobjekt kommer att pågå också i framtiden. Intresserade skogsägare är välkomna med i arbetet.

KULTURLÄMNINGAR I KUSTSKOGARNA

© Skogsbrukets utvecklingscentral Tapio

Text: Maria Lindén, Airi Matila

Bilder: Maria Lindén, Airi Matila, Mäntsälä kommuns bildarkiv, Simo Virtanen

Ombrytning: Studio Lume

Publicerad på internet i september 2011

Den tryckta publikationen ISBN:

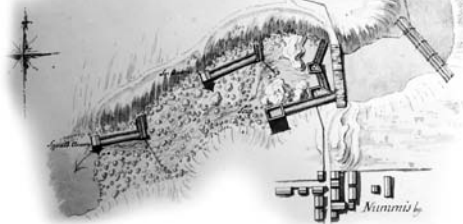
978-952-5632-11-8

Webbpublikationen ISBN: 978-952-5632-10-1

Rekommenderad källhänvisning: Lindén, M. & Matila, A. 2011. Kulturlämningar i kustskogarna. Skogsbrukets utvecklingscentral Tapios publikationer.

Målet med den här broschyren är att ge skogsägaren inspiration och kunskap om skogarnas kulturlämningar. I arbetet med att identifiera och bevara skogarnas kulturlämningar är skogsägarna i nyckelposition. Den här broschyren är en del av projektet Forest Heritage developer in joint cultural area som delfinansierats av Central Baltic Interreg IV A-programmet. I projektet samarbetade Riigimetsa Majandamise Keskus RMK, TTS och Skogsbrukets utvecklingscentral Tapio.

Skogskultur i södra Finland

Skogen har genom tiderna gett oss byggmaterial, bruksföremål, värme och mat. Med tiden har stenyxorna bytts ut mot motorsågar och självhushållning har omvandlats till penninghushållning.

Genom att synliggöra skogarnas historia och de förändringar som skett kan vi se vilka möjligheter skogen erbjuder oss inför framtiden. När vi vet hur allt började och vart vi är på väg ökar också förståelsen för skötseln av skogen.

Skogen ger oss virke, landskap, turism, rekreation samt natur- och kulturvärden. Skogen är ekologi och ekonomi. Skogen är också kultur i form av allt det som människan tänker och gör i skogen.

Skogens kulturella dimension hjälper oss att märka hur vårt förhållande till skogen ständigt förändras.

Mera information: www.metsavastaa.net/kulturlamningar_i_skogsbruket

Metsäkuluttuuria Etelä-Suomessa

Metsää on hyödynnetty rakentamiseen, tarvekaluiksi, lämmitykseen ja ruuaksi. Matkan varrella kivi- kirveet ovat muuttuneet moottorisahoiksi ja omavaraistalous rahataloudeksi.

Metsien menneisyyttä näkyväksi teke-mällä ja muutoksia tarkkailemalla voi nostaa esiin metsien tulevaisuuden mahdollisuuksia. Oman metsän hoito puun, maiseman, matkailun, virkistykseen sekä luonto ja kult-

tuuriarvojen takia saa syvyyttä, kun tietää mistä ollaan tultu ja mihin ollaan menossa.

Metsä on ekologiaa ja taloutta. Metsä on myös kulttuuria, kaikkea ihmisen metsään liittyvää ajattelua ja tekemistä. Kulttuurinen näkökulma tunnistaa metsän ja ihmisen jatkuvasti muuttuvan suhteen.

Lisätietoja: www.metsavastaa.net/metsa-kulttuuri

Skogsbrukets utvecklingscentral Tapio

Orrspelsgränden 4 00700 Helsingfors
tfn 020 772 9000, fax 020 772 9008
tapio@tapio.fi, www.tapio.fi
www.skogsreflexen.net

Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio

Soidinkuja 4 00700 Helsinki
puh. 020 772 9000, fax 020 772 9008
tapio@tapio.fi, www.tapio.fi
www.metsavastaa.net

